

Моделі системи інституцій судової експертизи в Україні (переваги та ризики)

Наталія Ткаченко *^a, Вікторія Алексеїчук **^b

* Канд. юрид. наук, Департамент експертного забезпечення правосуддя Мініюсту України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0589-0191>, e-mail: tnm_77@ukr.net

** Канд. юрид. наук, доцент, Навчально-науковий інститут № 2

Національної академії внутрішніх справ, м. Київ, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7579-3322>, e-mail: alexeychuk.viktoriya@gmail.com

^a Методологія, концепція.

^b Написання оригінального проекту.

DOI: 10.32353/khrife.1.2022.02 УДК 343.98(477)

Надійшло 08.02.2022 / Рецензовано 11.02.2022 / Прийнято до друку 18.02.2022 /
Доступно онлайн 31.03.2022

Розглянуто основні моделі системи інституцій судової експертизи, щодо яких є пропозиції про внесення до проекту закону про судово-експертну діяльність.

Метою дослідження є визначення основних моделей системи інституцій судової експертизи в Україні, а також аналіз міжнародного досвіду експертного забезпечення правосуддя у справі імплементації відповідних сучасних світових норм у законодавство України і застосування їх у практичній діяльності.

Виокремлено основні моделі системи інституцій судової експертизи, зокрема класичну (традиційну), неокласичну (оновлену традиційну), радикальну, змішану (частково радикальну) і змагальну. Обґрунтовано інтеграцію української системи експертного забезпечення правосуддя в міжнародний простір і вступ вітчизняних судово-експертних установ до міжнародних організацій, якими об'єднано зарубіжні експертні інституції, із метою вдосконалення процедур участі судових експертів у судочинстві.

Ключові слова: моделі системи інституцій судової експертизи; судово-експертна діяльність; державне управління; реформування; класична (традиційна) модель; неокласична (оновлена традиційна) модель; радикальна модель; змішана (частково радикальна) і змагальна моделі.

Постановка наукової проблеми

Реформа судової експертизи в Україні тривалий час залишалася фактично поза увагою законодавчого органу. Деякі зміни до чинного Закону України «Про судову експертизу» не завжди покращували становище судових експертів і задовольняли запити замовників судової експертизи, частіше вони мали дискримінаційний характер (зокрема, неможливість проведення криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних судових експертиз, а також експертиз у кримінальному провадженні експертами, які не є працівниками державних експертних установ), не повною мірою відповідали справжньому стану розвитку судової експертизи (до сьогодні в Законі залишається невизначеним статус судово-експертних установ (далі — СЕУ) недержавних форм власності, де працюють приватні судові експерти, що призводить до правових колізій у разі залучення таких установ до проведення судових експертиз).

Мета статті

Визначення основних моделей системи інституцій судової експертизи в Україні, а також аналіз міжнародного досвіду експертного забезпечення правосуддя.

Аналіз основних досліджень і публікацій

Наукове підґрунтя дослідження склали праці науковців, присвячені розв'язанню проблемних питань у галузі судової експертизи, до яких належать D. Shelton ¹, R. T. Bowen ², Н. Wallace, М. А. Pollack, А. R. Young ³, Е. Х. Юкселоглу зі співавторами ⁴, І. В. Пиріг ⁵, М. Г. Щербаковський ⁶, Л. М. Романенко ⁷ та ін.

Окремі аспекти вирішення проблем реформування базового законодавства України з питань експертного забезпечення правосуддя розглянуто в працях вітчизняних науковців (зокрема, О. М. Ключова ⁸, Е. Б. Сімакової-Єфремян ⁹, В. Ю. Шепітька ¹⁰,

- 1 Shelton D. Forensic Science in Court : Challenges in the Twenty First Century. Rowman & Littlefield. Lanham, MD, United States. 196 p.
- 2 Bowen R. T. Ethics and the Practice of Forensic Science. 2nd Edition. CRC Press, 2021. 272 p.
- 3 Wallace H., Pollack M. A., Young A. R. Policy-Making in the European Union. 7 ed. Oxford, 2014. 597 p. DOI: 10.1093/heap/9780199689675.001.0001 (дата звернення: 17.03.2022).
- 4 Юкселоглу Э. Х., Йонар Ф. Ч., Райимоглу, Каратас О., Ашикиоглу Ф. Судебно-экспертное образование в Турции: на примере института судебной медицины. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики* : зб. мат-лів міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річ. від дня народж. д-ра юрид. наук, проф., засл. діяча науки і техніки України М. В. Салтевського (Харків, 07—08.11.2017). Харків, 2017. С. 52—54.
- 5 Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпропетровськ, 2015. 432 с.
- 6 Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків, 2015. 560 с.
- 7 Романенко Л. М. Розвиток організації судово-експертної діяльності в Україні з урахуванням досвіду деяких зарубіжних країн. *Право та управління*. 2012. № 1. С. 444—452.
- 8 Ключев О. М. Удосконалення експертного забезпечення правосуддя: теоретичні, правові та організаційні аспекти. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2019. Вип. 19. С. 102—117. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.08 (дата звернення: 17.03.2022).
- 9 Сімакова-Єфремян Е. Б. Про необхідність удосконалення законодавства щодо здійснення судово-експертної діяльності в Україні. *Там само*. С. 118—129. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.09 (дата звернення: 17.03.2022).
- 10 Шепітько В. Ю. Проблеми нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні. *Проблеми реформування базового законодавства України з питань*

В. М. Шевчука¹¹, Г. К. Авдєєвої¹², П. І. Репешка¹³ та ін.).

Водночас аналіз зазначених та інших наукових праць демонструє необхідність розглядати моделі системи інституцій судової експертизи з метою визначення та вибору оптимальної моделі, яку закладено в проект закону про судово-експертну діяльність.

Викладення основного матеріалу дослідження

Із часу здобуття Україною незалежності проблемі реформування механізмів державного управління судово-експертною діяльністю (далі — СЕД) приділено значну увагу, що обумовило ухвалення окремих нормативно-правових актів програмно-концептуального характеру, якими судову експертизу визнано важливою та самостійною інституцією, незалежною від органів, що провадять дізнання та досудове слідство. Проте жодних реальних дій щодо виведення експертних служб зі складу органів Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України, де є такі органи, не здійснено дотепер. Ці експертні служби у своїй діяльності вимушені керуватися корпоративними інтересами своїх міністерств і відомств,

серед яких охорона правопорядку, боротьба зі злочинністю, розслідування злочинів тощо. За таких умов порушуються основні принципи СЕД — законність, незалежність, об'єктивність та повнота дослідження, що призводить до порушення прав і законних інтересів громадян у судочинстві.

Водночас завдання, які постають перед судовими експертами в умовах судової реформи, вимагають пошуку й визначення шляхів підвищення ефективності державного регулювання розвитку СЕД, оптимізації її організації та нормативно-правового забезпечення, удосконалення засад і механізмів державного регулювання цього виду діяльності в Україні.

Багатоаспектністю і масштабністю цієї проблеми обумовлено необхідність, з одного боку, комплексного її вивчення, а з другого — різновекторності наукового пошуку.

Сучасна система законодавчого регулювання відносин, пов'язаних із проведень судових експертиз, є доволі складною. Значну кількість правових норм викладено у великій кількості актів, що апріорі не може не породжувати дублювання, суперечностей і колізій. Нормативно-правова база експертної діяльності має вдосконалюватися не тільки шляхом оновлення форм і методів проведення експертиз, а й у напрямі максимальної консолідації

експертного забезпечення правосуддя : мат-ли кругл. столу (Харків, 06—07.02.2020). Харків, 2020. С. 25—27.

- 11 Шевчук В. М. Методологічні проблеми вдосконалення законодавчого забезпечення судово-експертної діяльності. *Там само*. С. 34—41.
- 12 Авдєєва Г. Проблеми гармонізації законодавства України у галузі судової експертизи із законодавством країн Європейського Союзу. *Правова доктрина — основа формування правової системи держави* : мат-ли міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річ. НАПрН України та обговор. п'ятитом. моногр. «Правова доктрина України» (Харків, 20—21.11.2013). Харків, 2013. С. 634—637.
- 13 Репешко П. І. Щодо сутності судово-експертної діяльності як об'єкта державного регулювання. *Криміналістика и судебная экспертиза*. 2013. Вып. 58 (1). С. 45—52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2013_58%281%29__8 (дата звернення: 17.03.2022).

нормативних актів (зрозуміло, що не на шкоду тим нормам, які регулюють специфіку окремих видів експертиз).

Державні спеціалізовані експертні установи Мін'юсту України здійснюють провідний внесок у проведення судових експертиз, мають розгалужену систему органів і висококваліфікованих фахівців різних профілів, здатних оперативно вирішувати різноманітні питання, пов'язані з ефективним здійсненням СЕД. В основі їх діяльності — територіальний принцип обслуговування, що забезпечує своєчасне й оптимальне проведення експертних досліджень і багатоступеневу систему підготовки фахівців.

На думку С. М. Новікова, практичні проблеми державного управління СЕД потребують вирішення шляхом виявлення й усунення різноманітних суперечностей, неузгодженостей та недоліків як в організації діяльності СЕУ, так і в управлінні ними, оскільки саме воно є одним із системоутворювальних чинників судово-експертної системи ¹⁴.

Досліджуючи фундаментальні та прикладні праці в галузі науки «Державне управління», П. І. Надолішний вважає, що методологію державного управління можна визначити як сукупність світоглядних засад і конкретних знань про наукові методи пізнання та зміни реальності, що складають філософсько-теоретичне підґрунтя дослідження і практики державного управління — цілеспрямованого впливу держави на процеси суспільного розвитку ¹⁵. Розвиток нашої держави у напрямі демократизації всіх суспільних відно-

син (зокрема, у сфері правозастосовної практики та правосуддя) обумовлює необхідність удосконалити механізми державного регулювання розвитку СЕД, які потребують кардинальних змін. Система управління СЕД, на думку В. В. Лук'яненка, можна представити у вигляді сукупності таких взаємопов'язаних компонентів: механізму управління (основоположні принципи, функції, цілі й методи); системи управління у статичності (структура органів управління, кадри, техніка та технологія); системи управління в динаміці (процеси управління — розроблення, прийняття та реалізація управлінських рішень); механізму самовдосконалення (як продовження функціонування й особлива стадія динаміки). Згідно з В. В. Лук'яненком, формувати ефективну систему державного управління у сфері СЕД можна за такими напрямками:

- 1) утворення нової правової бази, яка на більш високому рівні регулюватиме питання СЕД і державного управління нею;
- 2) формування інститутів, організаційних структур та інструментів здійснення державного управління, які відповідають вимогам сьогодення;
- 3) кадрове забезпечення як самих державних установ судових експертиз, так і елементів системи, що здійснює управління ними;
- 4) зміцнення та формування нових фінансово-економічних засад функціонування державних установ судових експертиз;
- 5) наукове й інформаційне забезпечення систем державного управління

14 Новиков С. Н. Организационно-правовые основы экспертно-криминалистической деятельности в органах внутренних дел : дис. ... канд. юрид. наук. Рязань, 2005. С. 6.

15 Надолішний П. І. Фундаментальні і прикладні дослідження в галузі науки «Державне управління». Взаємозв'язок і роль в удосконаленні практики державного управління. *Кримський юридичний вісник*. 2010. Вип. 2 (9). Ч. II. С. 91.

у цій сфері, формування механізмів моніторингу її функціонування¹⁶.

Такий підхід до визначення системи управління СЕД в Україні видається обґрунтованим, адже він враховує цільові, функційні, організаційні та інші складові механізму її державного регулювання в нашій державі. Тому СЕД як об'єкт державного регулювання — це діяльність держави, юридичних і фізичних осіб із забезпечення правосуддя незалежною, об'єктивною, компетентною та кваліфікованою експертизою, здійснюваною професійними (атестованими) судовими експертами на підставі Закону України «Про судову експертизу» та іншими особами у межах їх компетенції, у порядку та на підставах, визначених відповідними нормами чинного законодавства України¹⁷.

Як свідчать останні тенденції розвитку СЕД в Україні, щороку роль судових експертів постійно зростає не тільки щодо розкриття, розслідування та попередження злочинів, забезпечення доказування в ході кримінальних проваджень і проваджень за адміністративними правопорушеннями, дедалі більшого значення й поширення набуває залучення експертів під час розгляду цивільних і господарських справ¹⁸.

Утім, незважаючи на внесення чималої кількості корективів (передусім тих, що стосуються законодавчих засад здійснення СЕД і чинних процесуальних кодексів), можемо констатувати, що сучасний стан нормативно-правово-

го забезпечення СЕД в Україні є далеким від досконалого, а розпочатий державою процес реформ у відповідній царині не завершено. Більшість проблем, на які звертали увагу теоретики в галузі права, так і залишилися не вирішеними, а проєкт закону про судово-експертну діяльність в Україні, підготовлений ще 2017 року (який хоча й не в повному обсязі, але розв'язує деякі законодавчі колізії), відкладено на безрік. Такий стан підштовхує науковців до проведення нових досліджень законодавчого забезпечення СЕД в Україні¹⁹.

Слід зауважити, що законодавство, яке регламентує організацію та проведення судової експертизи в Україні, — це значний масив правових норм, що містяться у численних нормативно-правових актах різної юридичної сили. Сучасний стан цієї системи можна умовно поділити на кілька рівнів нормативно-правових актів:

- 1) загального характеру (присвячені питанням визначення правового статусу судового експерта й судової експертизи в Україні, що поширюються на всі види судових експертиз);
- 2) процесуального (або галузевого) характеру (регламентують процесуальні та процедурні питання призначення і проведення судових експертиз у певних галузях судочинства);
- 3) відомчого характеру (визначають правовий статус судових експертів

16 Лукьяненко В. В. Теоретические основы управления судебно-экспертной деятельностью. *Роль и значение деятельности Р. С. Белкина в становлении современной криминалистики* : мат-лы междунар. науч. конф. (к 80-лет. со дня рожд. Р. С. Белкина). Москва, 2002. С. 279.

17 Репешко П. І. Зазнач. твір. С. 50—51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2013_58%281%29__8 (дата звернення: 17.03.2022).

18 Гаращук В. М. Проблеми законодавчого забезпечення судово-експертної діяльності в Україні. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : зб. мат-лів міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 150-річ. з дня народж. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 18—19.04.2019). Харків, 2019. С. 41.

19 Там само.

та особливості їх діяльності в державних експертних установах різної відомчої належності);

- 4) акти, присвячені проведенню різних (спеціальних) видів судових експертиз²⁰.

Наразі в Україні жоден державний орган не відповідає за формування єдиної державної політики у сфері СЕД, що дисбалансиє всю судово-експертну систему через неузгодженість відомчого нормативно-правового регулювання.

На переконання М. Я. Сегая, важливими у розв'язанні питань реформування СЕД є проблеми оптимізації її організації й управління інфраструктурою, що забезпечують практичну реалізацію правових і методологічних основ. До таких проблем, на думку науковця, належать:

- оптимізація організаційних форм керування державними судово-експертними установами й недержавними експертними структурами;
- уніфікація науково-методичної й інформаційної бази судово-експертних установ, організація й координування науково-дослідної роботи в галузі судової експертизи;
- удосконалення методики та процедури атестації професійних судових експертів;
- організація базового навчання фахівців у галузі судово-експертної діяльності гуманітарного й природничо-технічного профілів;
- удосконалення методичної та профілактичної роботи судово-експертних установ, оптимізація використання слідчими та

судами можливостей судових експертиз²¹.

Сьогодні реформування судової експертизи здобуло заслужене визнання: на розгляді Верховної Ради України перебуває чотири проекти закону, які передбачають регулювання судово-експертної діяльності в Україні (№ 6284, 6284-1, 6284-2, 6284-3). Одним із найголовніших питань, за яким ці проекти різняться, є модель інституцій судової експертизи в Україні (найбільш обґрунтована, доцільна й ефективна). Результати численних дискусій, обговорень, анкетувань і узагальнень, проведених фаховою експертною спільнотою, представниками органів досудового розслідування, суду, адвокатури, науковцями, свідчать про неоднозначність їх ставлення до різних моделей, за якими має функціювати експертна галузь. Проведене Директоратом правової політики у сфері судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів Міністерства юстиції України узагальнення (Моніторинговий звіт, 2020) свідчить, що більшість респондентів (51 %) на боці реформування судово-експертної системи (але різняться думки щодо напрямів реформування), 49 % — бажають залишити чинну систему організаційно-управлінського забезпечення, 36 % — за створення єдиного центрального органу виконавчої влади з метою координації та контролю всіх суб'єктів судово-експертної діяльності, фінансування їх діяльності у передбаченому законодавством порядку, а 13 % — прагнуть запровадити єдину експертно-кваліфікаційну комісію.

Аналіз світової практики у цьому питанні також свідчить про відсутність єдиної тенденції у побудові

20 Там само. С. 30.

21 Сегай М. Я. Судебная экспертология: объект, предмет, природа и система науки. *Теория та практика судебной экспертизы и криминалистики*. 2003. Вып. 3. С. 25—32.

системи інституцій судової експертизи. У деяких країнах — це єдина експертна служба (наприклад, в Естонії, Швеції, Норвегії, Бельгії, Португалії, Ірландії тощо — при Міністерстві юстиції; у Фінляндії, Словенії, Словаччині, Угорщині, Сербії, Хорватії та ін.— при Міністерстві внутрішніх справ; у Білорусі підпорядкована Президентові країни), у деяких — система експертних установ із різним відомчим підпорядкуванням (наприклад, в Іспанії, Польщі, Латвії, Литві, Молдові, Німеччині, Румунії, Італії, Франції та ін.).

Досліджуючи дещо споріднену з нашими питаннями проблематику, Л. М. Романенко слушно зазначає, що у цьому разі слід зважати на позитивний досвід зарубіжних країн та не ігнорувати досягнення вітчизняної моделі організації СЕД (зокрема, матеріальні, методологічні, професійні можливості відомчих спеціалізованих експертних установ). Поміж спроб забезпечити максимальні неупередженість і незалежність судових експертиз, заслуговує на підтримку позиція науковців, які вважають, що відомча належність судових експертів не має вирішального значення під час їх призначення для провадження судової експертизи в адміністративному судочинстві зокрема та в адміністративному процесі загалом. Це зумовлено тим, що відомства мають забезпечити судовим експертам справжню незалежність і не впливати на провадження експертиз. Для цього потрібно вдосконалювати правове регулювання цієї організаційної форми СЕД і розвивати альтернативну незалежну судову експертизу, забезпечуючи рівні можливості у використанні обох згаданих форм²².

Отже, міжнародний досвід експертного забезпечення правосуддя підлягає

науковому аналізу з метою імплементації відповідних передових норм у законодавство України та застосування їх у практичній діяльності. Це необхідно для вдосконалення процедур участі судового експерта в судочинстві та вступу українських СЕУ до міжнародних організацій, якими об'єднано різні зарубіжні експертні інституції, із метою інтеграції української системи експертного забезпечення правосуддя в міжнародний простір.

З урахуванням наявних сьогодні позицій ми виокремили основні моделі системи інституцій судової експертизи, щодо яких є пропозиції в проєкті закону про судово-експертну діяльність.

І. Класична (традиційна) модель (наразі існує в Україні, характеризується децентралізацію в побудові системи експертних установ, функціонуванням мережі державних і комунальних експертних установ та служб, підвідомчих обмеженому законодавством колу суб'єктів (міністерств і відомств), наявністю внутрішньовідомчого правового регулювання). Різновиди: із обмеженням приватних експертів у праві проведення криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз; із наданням приватним експертам права проведення судово-медичних і криміналістичних експертиз (за винятком окремих груп об'єктів).

ІІ. Неокласична (оновлена традиційна) модель (передбачає, як і попередня, децентралізацію в побудові системи експертних установ, функціонування мережі державних і комунальних експертних установ та служб з можливістю створення нових експертних установ необмеженим колом суб'єктів (міністерств і відомств), наявністю внутрішньовідомчого правового регулювання). Сьогодні право створювати власну

22 Романенко Л. М. Зазнач. твір. С. 450—451.

відомчу експертну службу має, наприклад, Державне бюро розслідувань.

III. Радикальна модель (нова для України, передбачає централізацію шляхом створення єдиного Центрального органу виконавчої влади — Державної експертної служби, підпорядкованої Кабміну або Мін'юсту України, яка реалізовуватиме державну політику у сфері експертного забезпечення правосуддя та керуватиме всіма відомчими державними й недержавними експертними установами та приватними судовими експертами, з якими вона укладатиме угоди про надання послуг судової експертизи та оплачуватиме їх, а також забезпечуватиме роботу Центральної експертно-кваліфікаційної комісії з метою надання (позбавлення) кваліфікації судовим експертам, притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, контролю за їх діяльністю; забезпечуватиме ведення Реєстрів атестованих судових експертів і методик проведення судових експертиз; організовуватиме проведення науково-дослідних робіт у галузі судової експертизи та нормативно-методичне забезпечення судових експертів).

IV. Змішана (частково радикальна) модель (містить класичну або неокласичну модель існування розгалуженої системи відомчих експертних установ з елементами централізації — визнання Мін'юсту України єдиним органом, який формує державну політику в судово-експертній галузі, а також запро-

вадження єдиних кваліфікаційного та дисциплінарного органів (комісій) при Мін'юсті, у складі яких у рівному співвідношенні перебуватимуть представники різних відомств, які мають у підпорядкуванні експертні установи, і представники приватного сектору судових експертів).

V. Змагальна модель (заснована на децентралізації розгалуженої системи відомчих експертних установ із такою особливістю, що експертні установи, підпорядковані відомствам, які мають функції досудового розслідування, забезпечують винятково потреби відповідних органів досудового розслідування у проведенні судових експертиз, залученні спеціалістів до проведення слідчих дій (*експерт обвинувачення, висновки обвинувачення*). Кожен із органів (відомств) із такими функціями повинен мати свою експертну службу. На відміну від цього, експертні установи й експерти, не підпорядковані таким відомствам (а саме: експертні установи Мін'юсту, Мінохоронздоров'я України, а також недержавної форми власності та приватні експерти), надають експертні послуги за ухвалою суду й на замовлення інших осіб (органів) у будь-якому з видів провадження (*експерт захисту, висновки захисту, альтернативна експертиза, повторна експертиза*)).

Переваги, недоліки та ризики кожної з моделей наведено у порівняльній таблиці (див. табл. 1).

Таблиця 1

Порівняння моделей системи інституцій судової експертизи

Тип моделі	Класична	Неокласична	Радикальна	Змішана	Змагальна
Переваги:					
• конкурентність експертів різних відомств, що сприяє якості судових експертиз;	+	+	-	+	+

Продовження табл. 1

Тип моделі	Класична	Неокласична	Радикальна	Змішана	Змагальна
• наявність альтернативи у виборі суб'єктів проведення судових експертиз для замовника;	+	+	-	+	+ (крім органів досудового розслідування)
• визначення правового статусу недержавних експертних установ;	-	+	+	+	+
• усунення дискримінації інших органів в утворенні експертних установ;	-	+	-	-/+	+
• усунення ризиків порушення незалежності судового експерта з боку керівників експертних установ і відомств через передавання їхніх функцій щодо надання (позбавлення) кваліфікації судового експерта, дисциплінарне провадження єдиними для всіх експертів кваліфікаційною та дисциплінарною комісіями з єдиним порядком їх роботи і справедливо визначеним складом;	-	-	+	+	-
• розмежування органу, який має формувати єдину державну політику в галузі судової експертизи, та органів, які реалізують цю політику;	-	-	+	+	-
• єдині професійні вимоги під час набуття статусу судового експерта;	-	-	+	+	-
• єдині для всіх експертів кваліфікаційний і дисциплінарний органи з єдиним порядком їх роботи;	-	-	+	+	-
• уніфікація порядку проведення експертиз;	-	-	+	+	-
• забезпечення рівності між державними та недержавними судовими експертами (у можливостях професійної підготовки, підвищення кваліфікації, доступу до проведення експертиз різних видів, підстав притягнення до відповідальності тощо);	-	-	+	+	-
• єдині критерії оплати праці;	-	-	+	-	-
• оптимізація кількості державних експертних установ, штатної чисельності працівників у них з урахуванням навантаження за видами експертиз або регіонами;	-	-	+	-	-

Продовження табл. 1

Тип моделі	Класична	Неокласична	Радикальна	Змішана	Змагальна
• зменшення фінансових витрат держави утримання експертних установ, які не мають достатнього навантаження;	-	-	+	-	-
• забезпечення рівномірності навантаження на експертів (зокрема, шляхом запровадження електронного розподілу експертиз);	-	-	+	-	-
• можливість збільшення розміру зарплат державним судовим експертам за рахунок оптимізації експертних установ;	-	-	+	-	-
• рівномірність матеріально-технічного та кадрового забезпечення експертних установ;	-	-	+	-	-
• усунення корупційних внутрішньовідомчих ризиків (зокрема, необ'єктивності проведення судово-медичних експертиз у справах обвинувального ухилу, стороною за якими є медичні працівники, що є можливим у разі проведення експертиз в експертній установі того самого відомства, де відбувається досудове розслідування);	-	-	+	-	-
• уніфікація методик проведення судових експертиз (як загальноувизначених науковою та експертною спільнотою, так і перевірених на практиці);	-	-	+	-	-
• централізованість процесу організації та контролю за виконанням науково-дослідних робіт з урахуванням потреб практики (зокрема, на конкурсних засадах);	-	-	+	-	-
• зручність контролю за діяльністю суб'єктів судово-експертної діяльності за єдиними критеріями	-	-	+	-	-
Недоліки та ризики:					
• невідповідність запропонованої системи експертних установ результатам реформування правоохоронних органів і новоствореним центральним органам виконавчої влади (створення Бюро економічної безпеки, реформа Служби безпеки України);	+	-	-	+	-
• потреба в додаткових фінансових витратах Державного бюджету;	-	+	+	-	+

Завершення табл. 1

Тип моделі	Класична	Неокласична	Радикальна	Змішана	Змагальна
• ризик узурпації судової експертизи єдиним монопольним державним органом;	-	-	+	-	-
• негативний вплив на процес проведення судових експертиз під час реформування, утворення, реорганізації або ліквідації експертних установ, оформлення нових правовідносин, формування апарату органу (установи), гальмування на невизначений час;	-	-	+	-	-
• політичний супротив відомств, які мають у підпорядкуванні експертні установи;	-	-/+	+	-/+	+
• брак кваліфікованих експертних кадрів із повного переліку необхідних для органу видів судових експертиз	-	-	-	-	+

Висновок

Обрання моделі, на якій базуватиметься новий закон про судово-експертну діяльність, має бути вельми виваженим не лише з погляду переваг, а й тяжкості можливих негативних наслідків і ризиків, які загрожуватимуть належному функціонуванню судово-експертної галузі загалом. Важливим у реформуванні системи інституцій судової експертизи є дотримання процесуального законодавства (можливості збирання та подання сторонами до суду доказів; урахування процесуальних строків тощо), а також визначення органу, відповідального за формування єдиної державної політики у цій галузі.

З урахуванням викладеного, найдоцільнішою для впровадження в Україні можна вважати змішану модель системи інституцій судової експертизи.

Модели системы институций судебной экспертизы в Украине (преимущества и риски)
Наталья Ткаченко, Виктория Алексейчук
Рассмотрены основные модели систем институций судебной экспертизы, по которым существуют предложения о внесении в проект закона Украины о судебно-экспертной деятельности.

Целью исследования является определение основных моделей системы институций судебной экспертизы в Украине, а также анализ международного опыта экспертного обеспечения правосудия в деле имплементации соответствующих современных мировых норм в законодательство Украины и применение их в практической деятельности.

Выделены основные модели системы институций судебной экспертизы, в том числе классическая (традиционная), неоклассическая (обновлённая)

традиционная), радикальная, смешанная (частично радикальная) и соревновательная. Обоснована интеграция украинской системы экспертного обеспечения правосудия в международное пространство и вступление отечественных судебно-экспертных учреждений в международные организации, объединяющие зарубежные экспертные институты, с целью совершенствования процедур участия судебных экспертов в судопроизводстве.

Ключевые слова: модели систем институций судебной экспертизы; судебно-экспертная деятельность; государственное управление; реформирование; классическая (традиционная) модель; неоклассическая (обновлённая традиционная) модель; радикальная модель; смешанная (частично радикальная) и соревновательная модели.

Models of the system of forensic science institutions in Ukraine (advantages and risks)

Nataliia Tkachenko, Viktoriia Alexeychuk

The main models of the system of forensic science institutions are considered, for which there are proposals in the draft of Law On Forensic Science Activity.

This research purpose is to determine the main models of the system of forensic science institutions in Ukraine, as well as analysis of international experience of forensic science support to justice as for implementation of relevant modern world standards in Ukrainian legislation and their application in practice.

The main system models of forensic science institutions are singled out, in particular classical (traditional), neoclassical (updated traditional), radical, mixed (partially radical) and competitive. Integration of Ukrainian system of forensic science support to justice into international community and the entry of domestic forensic science institutions into international organizations uniting foreign forensic science institutions in order to improve procedures for participation of forensic experts in legal proceedings.

Keywords: *models of the system of forensic science institutions; forensic science activity; governance; reforming; classical (traditional) model; neoclassical (updated traditional) model; radical model; mixed (partially radical) and competitive models.*

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізуванні даних, рішеннях про публікацію чи підготовку рукопису.

Учасники

Авторки внесли свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і беруть на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Авторки заявляють про відсутність конфлікту інтересів, що стосується цієї теми.

References

- Avdieieva, H. (2013). Problemy harmonizatsii zakonodavstva Ukrainy u haluzi sudovoi ekspertyzy iz zakonodavstvom krain Yevropeiskoho Soiuzu [Issues of legislation harmonization of Ukraine in the field of forensic science with legislation of European Union]. *Pravova doktryna — osnova formuvannia pravovoi systemy derzhavy : mat-ly mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysviach. 20-richchiu NAPrN Ukrainy ta obhovorenniu piatyotom. monohr. «Pravova doktryna Ukrainy»* (Kharkiv, 20–21.11.2013). Kharkiv [in Ukrainian].
- Bowen, R. T. (2021). *Ethics and the Practice of Forensic Science*. 2nd Edition. CRC Press.
- Harashchuk, V. M. (2019). Problemy zakonodavchoho zabezpechennia sudovoi ekspertnoi diialnosti v Ukraini [Issues of legislative support of forensic science activity in Ukraine]. *Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky : zb. mat-liv mizhnarod. nauk.-prakt. konf.,*

- prysviachenoi 150-richchiu z dnia narodzhennia Zasl. prof. M. S. Bokariusia (Kharkiv, 18–19.04.2019). Kharkiv [in Ukrainian].
- Iukselogli, Eh. Kh., Ionar, F. Ch., Raiimoglu, Karatas O., Ashikioglu F. (2017). Sudebno-ehkpterno obrazovanie v Turtzii: na primere instituta sudebnoi meditsiny [Forensic education in Turkey: on the example of Institute of Forensic Medicine]. *Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy ta kryminalistyky* : zb. mat-liv mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysviach. 100 richchiu vid dnia narodzh. d-ra yuryd. nauk, prof., zasl. diiacha nauky i tekhniky Ukrainy M. V. Saltevskoho (Kharkiv, 07–08.11.2017). Kharkiv [in Russian].
- Kliuiev, O. M. (2019). Udoskonalennia ekspertnoho zabezpechennia pravosuddia: teoretychni, pravovi ta orhanizatsiini aspekty [Improvement of forensic support: theoretical, legal and organizational aspects]. *Teoriia i praktyka sudovoi ekspertyzy ta kryminalistyky*. Vyp. 19. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.08 [in Ukrainian].
- Lukianenko, V. V. (2002). Teoreticheskie osnovy upravleniia sudebno-ehkspertnoi deiatelnosti [Theoretical foundations of forensic science activity management]. *Rol i znachenie deiatelnosti R. S. Belkina v stanovlenii sovremennoi kriminalistiki* : mat-ly mezhdunar. nauch. konf. (k 80-letiiu so dnia rozhd. R. S. Belkina). Moskva [in Russian].
- Nadolishnyi, P. I. (2010). Fundamentalni i prykladni doslidzhennia v haluzi nauky «Derzhavne upravlinnia». *Vzaiemozviazok i rol v udoskonalenni praktyky derzhavnoho upravlinnia* [Basic and applied research in the field of Public Administration. Relationship and role in improving public administration practice]. *Krymskyi yurydychnyi visnyk*. Vyp. 2 (9). Ch. II [in Ukrainian].
- Novikov, S. N. (2005). *Organizatsionno-pravovye osnovy ehkspertno-kriminalisticheskoi deiatelnosti v organakh vnutrennikh del* [Organizational and legal foundations of forensic activities in the internal affairs bodies] : dis. ... kand. iurid. nauk. Riazan [in Russian].
- Pyrih, I. V. (2015). *Teoretyko-prykladni problemy ekspertnoho zabezpechennia dosudovoho rozsliduvannia* [Theoretical and applied issues of forensic science support to pre-trial investigation] : monohrafiia. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
- Repeshko, P. I. (2013). Shchodo sutnosti sudovo-ekspertnoi diialnosti yak obiekta derzhavnoho rehuliuвання [On essence of forensic science activity as an object of state regulation]. *Kriminalistika i sudebnaia ehkspertiza*. Vyp. 58 (1). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2013_58%281%29__8 [in Ukrainian].
- Romanenko, L. M. (2012). Rozvytok orhanizatsii sudovo-ekspertnoi diialnosti v Ukraini z urakhuvanniam dosvidu deiakykh zarubizhnykh krain [Development of organization of forensic science activities in Ukraine taking into account experience of some foreign countries]. *Pravo ta upravlinnia*. № 1 [in Ukrainian].
- Segai, M. Ia. (2003). Sudebnaia ehkspertologii: obiekt, predmet, priroda i sistema nauki [Forensic Expertology: Object, Subject, Nature and System of Science]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Vyp. 3 [in Russian].
- Shcherbakovskyi, M. H. (2015). *Provedennia ta vykorystannia sudovykh ekspertyz u kryminalnomu provadzhenni* [Conducting and using forensic examinations in criminal proceedings] : monohrafiia. Kharkiv [in Ukrainian].
- Shelton, D. *Forensic Science in Court : Challenges in the Twenty First Century*. Rowman & Littlefield. Lanham, MD, United States.
- Shepitko, V. Yu. (2020). Problemy normatyvno-pravovoho rehuliuвання sudovo-ekspertnoi diialnosti v Ukraini [Issues of normative-legal regulation of forensic science activity in Ukraine]. *Problemy reformuvannia bazovoho zakonodavstva Ukrainy z pytan ekspertnoho zabezpechennia pravosuddia* : mat-ly kruhloho stolu (Kharkiv, 06–07.02.2020). Kharkiv [in Ukrainian].
- Shevchuk, V. M. (2020). Metodolohichni problemy vdoskonalennia zakonodavchoho zabezpechennia sudovo-ekspertnoi diialnosti [Methodological issues of

improving the legislative support of forensic science activities]. *Problemy reformuvannia bazovoho zakonodavstva Ukrainy z pytan ekspertnoho zabezpechennia pravosuddia* : mat-ly kruhloho stolu (Kharkiv, 06—07.2020). Kharkiv [in Ukrainian].

Simakova-Yefremian, E. B. (2019). Pro neobkhdnist udoskonalennia zakonodavstva shchodo zdiisnennia sudovo-ekspertnoi diialnosti v Ukraini [On

the need for improvement of legislation regarding implementation of forensic science activities in Ukraine]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Vyp. 19. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.09 [in Ukrainian].

Wallace, H., Pollack, M. A., Young, A. R. (2014). *Policy-Making in the European Union*. 7 ed. Oxford, 2014. 597 p. DOI: 10.1093/hepl/9780199689675.001.0001.

Ткаченко, Н., Алексейчук, В. (2022). Моделі системи інституцій судової експертизи в Україні (переваги та ризики). *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 1 (26). С. 10—23. DOI: 10.32353/khrife.1.2022.02.